Hallitusneuvos Tiina Muinonen
Neuvotteleva virkamies Susanna Hoikkala

Perustuslakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 149/2025 vp)

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaisesti hallitus uudistaa lastensuojelulainsäädännön. Uudistus toteutetaan kahdessa vaiheessa ja tämä käsillä oleva hallituksen esitys on uudistuksen ensimmäinen vaihe.

Tässä ensimmäisen vaiheen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lastensuojelulakia, terveydenhuoltolakia, sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annettua lakia, sähköisen viestinnän palveluista annettua lakia sekä hätäkeskustoiminnasta annettua lakia. Lisäksi esityksessä ehdotetaan annettavaksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta. Uusi laki kumoaisi nykyisen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain.

Esityksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeutta erityiseen suojeluun sekä turvata viimesijaisen lastensuojelun tavoitteiden toteutuminen nykyistä paremmin.

Esitys toteuttaa hallituksen ohjelmaa, jonka mukaan lastensuojelulainsäädännön uudistamisessa varmistetaan sijaishuollossa olevan lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutuminen rajoitustoimien käytön edellytyksiä selkeyttämällä. Esitys mahdollistaisi lastensuojeluviranomaisille ja sijaishuoltopaikoille uusia ja sijoitettujen lasten tarpeisiin tehokkaammin vastaavia keinoja tehdä työtään. Esityksellä pyritään myös selkiyttämään tavanomaiseen kasvatukseen kuuluvien rajojen asettamista ja kasvatuksellisten rajojen suhdetta vain sijaishuollossa toteutettaviin rajoituksiin. Hallitusohjelman mukaisesti viranomaiset velvoitettaisiin aktiiviseen yhteistyöhön luvatta sijaishuoltopaikastaan poistuneen lapsen palauttamiseksi sijaishuoltopaikkaansa. Esitys sisältää myös uusia toimivaltuuksia, joiden tavoitteena on, että sijaishuoltopaikastaan luvatta poissa oleva lapsi löydettäisiin ja saataisiin palautettua nykyistä nopeammin sijaishuoltopaikkaansa. Uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun tavoitteena puolestaan on katkaista myös alle rikosvastuuiän olevien lasten rikoskierteet nykyistä vaikuttavammalla palvelulla.

Esitykseen sisältyvät myös ehdotukset, jotka liittyvät lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhteensovittavien lastensuojelun palveluyksiköiden toteuttamiseen.

Esitykseen sisältyvien perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusten tarkoituksena on ennen muuta suojella lasta. Lapsen oikeus saada suojelua on vahva perus- ja ihmisoikeus. Etenkin lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on vahva interventio perheen autonomiaan, joka asettaa julkiselle vallalle korostuneen velvoitteen huolehtia lapsen erityisestä suojelusta. Esityksellä turvattaisiin lastensuojelun toimijoille tosiasialliset mahdollisuudet hoitaa tätä suojelutehtävää.

Ehdotetut lait tulisivat voimaan 1.1.2026, mutta porrastetusti niin, että kuntouttavaa suljettua laitospalvelua sekä erityisen huolenpidon jaksoa koskevat säännökset tulisivat voimaan vasta 1.8.2026.

Kasvatuksellisten rajojen asettaminen (LsL 4 a–c §)

Lastensuojelun on turvattava lapsen hyvä hoito ja kasvatus, tarpeellinen valvonta ja huolenpito sekä lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 1 §:ssä säädetään. Edellä mainittu huolto on lapsen oikeus. Lapsen suojelu, kehityksen turvaaminen, lapsen vastuullisuuteen kasvaminen ja itsenäistymisen tukeminen edellyttävät myös lapsen iän ja kehitystason huomioivaa rajaamista. Aina rajaamisessa ei ole kysymys lapsen perusoikeuksien rajoittamisesta, siitäkin huolimatta, että lapsi itse on aikuisen kanssa eri mieltä.

Ehdotetun sääntelyn tarkoituksena on selkiyttää rajaa sijaishuoltopaikassa toteutettavien tavanomaisten kasvatuksellisten käytäntöjen ja toisaalta edelleen vain sijaishuollossa sallittujen rajoitustoimien välillä. Tämän rajan tunnistaminen on käytännön sijaishuoltopaikkojen toimijoiden työssä osoittautunut hankalaksi osin valvontaviranomaisten tulkintojen myötä ja toimijat kokevat tämän vaikeuttavan lapsen huollon toteuttamista etenkin perhehoidossa, jossa rajoitukset yhteydenpidon rajoittamista lukuun ottamatta eivät ole mahdollisia. Tällä hetkellä toimijat kokevat epäselväksi, onko rajaamistilanteissa tosiasiallisesti kysymys lapsen perusoikeusiin puuttumisesta ja näin ollen 11 luvun rajoituksista vai voidaanko ja millä edellytyksin toimenpide toteuttaa kasvatuksellisena rajaamisena osana lapsen huollon toteuttamista. Kun sijoitetun lapsen hallussa on esimerkiksi tavattu aineita ja esineitä, joita hänellä ei muun lainsäädännön nojalla edes saisi olla hallussaan tai, jotka ovat lapselle itselleen vaarallisia tai aiheuttavat vaaraa muille, kysymys on ensisijaisesti lapsen huoltoon sisältyvästä hoidosta, kasvatuksesta, huolenpidosta ja valvontaan liittyvistä ratkaisuista, joilla tilanteen aiheuttama vaara voidaan ehkäistä ja lasta voidaan ohjata toimimaan toisin. Lapselle vahingollisten aineiden ja esineiden poisottaminen on lapsen arkisissa ohjaustilanteissa koettu kuitenkin epäselvänä.

Puhelimen ja muiden älylaitteiden, kuten pelitietokoneiden ja -konsoleiden käyttöön liittyvät kysymykset ovat niin ikään nousseet esiin systemaattisesti sekä perhe- että laitoshoidossa. Älylaitteiden käytön rajaaminen koetaan sijaishuollossa vaikeana ja laitteiden hallitsemattomasta käytöstä katsotaan seuraavan lukuisia vakavia haittoja lapsille kuten unirytmin häiriintyminen, sosiaalisten suhteiden heikkeneminen, turvattomuuden kokemukset, altistuminen hyväksikäytölle, haitallinen yhteydenpito, haitallinen sisältö, kiusaaminen ja häirintä, peliriippuvuus, päihteiden hankinta, luvattomat poistumiset ja rikollinen toiminta. Sääntelyn tavoitteena on turvata sijoitetun ja valmiuksiltaan vielä kehittyvän lapsen oikeutta tarvitsemaansa huoltoon, joka puolestaan turvaisi lapsen kasvua ja kehitystä.

Kasvatuksellisten keinojen koettu vähäisyys etenkin perhehoidossa voi johtaa lapsen sijaishuoltopaikan muuttamiseen lastensuojelulaitokseen, vaikka tämä ei olisi muuten lapsen edun mukaista. Laitoshoito on myös kustannuksiltaan kalliimpaa kuin perhehoito. Toisaalta laitoshoidossakaan ei ole lapsen edun mukaista tehdä jatkuvasti rajoituspäätöksiä asioista, jotka koetaan normaaliksi kasvatukseksi.

Sääntelyn soveltamisen kannalta haastaviksi etenkin perhehoidon osalta jäävät edelleen ne käytännön tilanteet, joissa ollaan lähellä 11 luvun rajoitustoimia. Tällaisia käytännön tilanteita voivat olla esimerkiksi lapsen repun tai huoneen tarkastaminen, jos on syytä epäillä, että lapsella on repussa tai huoneessa aineita tai esineitä, jotka olisi otettava haltuun. Perhehoitaja

todennäköisesti tarkistaisi oman lapsensa repun, mutta sijoitetun lapsen osalta toimi on voitu tulkita henkilöntarkastuksen tekemiseksi, mikä ei ole perhehoitoon sijoitetun lapsen kohdalla sallittua. Edelleen perhehoidossa voi tulla eteen tilanteita, jolloin lapseen on otettava fyysisesti kontaktia hänen rauhoittamisekseen. Tulkinnallisia tilanteita tulee näin siinä, että edellä mainitut esimerkit ovat vahvasti yhteydessä rajoitustoimisääntelyyn, mutta ovat lapsen hoidollisessa, kasvatuksellisessa, huolenpidollisessa tai valvonnallisessa merkityksessä silti ymmärrettäviä ja perusteltuja.

Ehdotetun 4 a §:n 2 momentin mukaan lapsen tasapainoisen kehityksen ja erityisen suojelun toteuttamiseksi lapselle voitaisiin asettaa rajoja, vaikka lapsi olisi rajoista eri mieltä. Myös lapsen tarvitsemien rajojen turvaamiseksi lapsen fyysiseen koskemattomuuteen voitaisiin puuttua, jos se on välttämätöntä. Säännöksessä todettaisiin erikseen, ettei lapsen hoito, kasvatus, valvonta ja huolenpito saa olla lasta alistavaa tai muulla tavoin hänen ihmisarvoaan loukkaavaa. Erikseen todetaan myös, että lapsen hoito, kasvatus, valvonta tai huolenpito ei saa sisältää lain 11 luvun rajoituksia.

Edelleen kasvatuksellisena käytäntönä kaikilta kodin ulkopuolella sijoitettuna olevilta lapsilta olisi ehdotetun 4 b §:n nojalla jatkossa otettava pois muun muassa aineet ja esineet, joita alaikäinen ei muun lainsäädännön nojalla saisi pitää halussaan taikka, jotka väärinkäytettyinä vaarantavat lapsen oman tai muun henkilön turvallisuutta. Lisäksi lapselta olisi otettava pois myös viestinnän mahdollistavat laitteet tai muut välineet, jos lapsen kohdalla olisi kysymys esimerkiksi älylaitteiden liiallisesta tai lapsen edun vastaisesta käytöstä. Sääntely puuttuu lapsen perustuslain 15 §:n turvaamaan omaisuuden suojaan. Arvioitavaksi tuleekin, onko kasvatuksellisella poisotolla perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät ja riittävän painavat perusteet sekä se, muodostuuko poisotto lapselle kohtuuttomaksi. Esityksessä lähdetään siitä, että sääntelylle on lapsen hengen ja turvallisuuden varmistamiseksi hyväksyttävät perusteet. Aineet ja esineet olisi myös lähtökohtaisesti palautettava lapselle viimeistään kodin ulkopuolisen sijoituksen päätyttyä, ellei muualla lainsäädännössä toisin säädetä. Alkoholi- ja tupakkalaissa on erikseen säädetty näiden tuotteiden hävittämisestä.

Sosiaalityöntekijän tulisi asiakassuunnitelmaa laatiessaan keskustella lapsen ja hänen perheensä kanssa menettelytavoista ja kasvatusperiaatteista sekä kasvatukseen liittyvistä säännöistä ja käytännöistä, joilla lapsen hoitoa, kasvatusta, valvontaa ja huolenpitoa toteutetaan. Tämä mahdollistaa asianosaisten osallisuuden ja mahdollisista ristiriidoista keskustelun etupainotteisesti. Sääntelyn lähtökohta on, että lapsen kanssa keskustelu on aina ensisijainen tilanteessa etenemiseksi. Samalla toteutuu lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi.

Sääntely ei poista kasvatuksellisten käytäntöjen ja rajoitusten välistä rajaa, mutta on yritys selkiyttää sitä. Rajanvetoa ei ole myöskään mahdollista säätää ehdottoman tarkkarajaisesti, jotta käytännön tilanteisiin jää välttämätöntä liikkumavaraa yksilöllisille tilanteille ja niiden tarkoituksenmukaiselle soveltamiselle. Selvää kuitenkin on, että minkäänlainen lapseen kohdistuva voimankäyttö ei ole kasvatuksellisena rajaamisena mahdollista eivätkä toimet, joissa on kysymys 11 luvun rajoituksista. On kuitenkin syytä muistaa, että kuten tälläkin hetkellä myös perhehoidossa on mahdollista käyttää voimakeinoja, jos kysymys on rikoslain oikeuttamisperusteesta eli pakkotila- tai hätävarjelutilanteesta (RL 4 luku 4 ja 5 §). Voimakeinoja tulee kuitenkin käyttää laissa säädetyn mukaisesti.

Ehdotuksilla tuettaisiin sijaishuollon aikuisten edellytyksiä tarjota sijoitetuille lapsille aikuisjohtoista, turvallista ja kodinomaista arkea, johon voi kuulua myös ristiriitatilanteita. Muutokset ovat erityisen merkittäviä perhehoitoon sijoitettujen lasten osalta, joiden kohdalla

kaikenlaiset rajat ja erimielisyystilanteet on koettu ongelmalliseksi voimassa olevan sääntelyn puitteissa. Asiaan liittyy eduskunnan lausuma StVM 42/2018 vp – HE 237/2018 vp, LA 86/2018 vp: Eduskunta edellyttää, että sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin sekä lastensuojelulakiin sisältyvien rajoitusten käyttöä arvioidaan ja selkeytetään osana asiakkaan ja potilaan itsemääräämistä koskevan lainsäädännön valmistelua.

Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa, voimakeinojen käyttö (LsL 65 §)

Edellä kerrottu kasvatuksellinen rajojen asettaminen ja aineiden ja esineiden poisottamista koskeva sääntely koskee myös laitoshoidossa olevaa sijoitettua lasta. Ainoastaan laitoshoidossa olevaan lapseen olisi mahdollista aineiden ja esineiden poisottamiseksi kohdistaa välttämättömiä voimakeinoja. Voimakeinojen käytön tulee aina olla puolustettavaa lapsen ikä ja käyttäytyminen sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Voimakeinoin toteutettavaan aineen tai esineen poisottamiseen lapselta voitaisiin ryhtyä ainoastaan, jos poisottamisen toteuttamisesta ei ole mahdollista sopia lapsen kanssa, eikä poisottamista voi viivyttää. Poisottaminen olisi toteutettava mahdollisimman turvallisesti, eikä sillä saisi puuttua lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyteen enempää kuin on välttämätöntä. Tästä kaikesta säädettäisiin.

Edelleen säädettäisiin, että voimakeinoon turvautuneen henkilön on annettava laitoksen johtajalle voimankäytöstä kirjallinen selvitys ja laitoksen johtajan olisi puolestaan annettava välittömästi laitoksessa tapahtuneesta voimankäytöstä selvitys 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Poisotossa ei saisi käyttää voimankäyttövälineitä, tästä säädettäisiin nimenomaisesti ja viitattaisiin rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momenttiin ja 7 §:ään, missä säädetään voimakeinojen liioittelusta.

Voimakeinojen käyttäminen merkitsee puuttumista perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tähän oikeuteen ei perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perusopetuslaissa 628/1998) sen 36 d §:ssä on opettajalle ja rehtorille annettu lailla oikeus käyttää sellaisia esineen tai aineen haltuun ottamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina oppilaan ikä ja tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Oikeus käyttää voimakeinoja koskee vain oppilaan omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavia esineitä tai aineita sekä esineitä tai aineita, joita käytetään oppimisen tai opetuksen häiritsemiseen. Perustuslakivaliokunta on käsitellyt säännöksiä lausunnoissaan PeVL 70/2002 vp, PeVL 35/2013 vp ja PeVL 6/2025 vp. Nyt ehdotettavissa säännöksissä poisotettavien aineiden ja esineiden kirjo on perusopetuslaissa säädettyä laajempi, mutta ehdotetussa 4 b §:ssä on kuitenkin säädetty yksityiskohtaisesti mitkä aineet ja esineet ja millä edellytyksin lapselta tulee ottaa pois. Voimakeinojen käyttö tilanteissa olisi aina viimesijainen keino. Lastensuojelulain 61 a §:n rajoitusten käyttöä koskevat yleiset edellytykset tulee aina täyttyä.

Luvattomasti sijaishuoltopaikastaan poissaolevat lapset

Luvattomasti sijaishuoltopaikastaan poissaolevat lapset (ns. hatkassa olevat lapset) ovat monin tavoin haavoittuvassa asemassa; he ovat alttiita hyväksikäytölle, mutta saattavat myös itse tehdä rikoksia esimerkiksi päihteidenkäyttöä rahoittaakseen.

Ns. paikannuskynnyksen madaltaminen

Esityksellä madallettaisiin kynnystä saada hatkassa olevan lapsen käyttämän liittymän tai päätelaitteen sijaintitiedot lapsen etsinnän jouduttamiseksi. Muutoksia ehdotetaan tehtäväksi sähköisen viestinnän palveluista annettuun lakiin, hätäkeskustoiminnasta annettuun lakiin sekä lastensuojelulakiin. Käytännössä prosessi menisi siten, että lapsen sijoituksesta vastuussa oleva hyvinvointialue (*sijoittajahyvinvointialue*), joka tuntee lapsen ja tämän historian (sijoitusperusteet) pyytää hätäkeskuslaitokselta hatkassa olevan lapsen käyttämän liittymän tai päätelaitteen sijaintitietoja tai tietoja liittymän tunnisteesta. Hyvinvointialueella on oikeus saada tiedot, jos sen perustellun käsityksen mukaan lapsen päihteiden käyttö, muu kuin vähäisenä pidettävä rikollinen teko tai muu niihin rinnastettava käyttäytyminen taikka riski joutua rikoksen kohteeksi uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Edelleen teleyritys on velvollinen luovuttamaan tiedot hätäkeskuslaitokselle sen pyynnöstä tiedot, jos sijoittajahyvinvointialue on edellä kerrotusti arvioinut tilanteen olevan kuvatun kaltainen. Tällä hetkellä lapsesta tulee ensin tehdä hätäilmoitus ja teleyritys on velvollinen luovuttamaan tiedot, jos hätäilmoituksen vastaanottaneen (eli hätäkeskuslaitoksen) perustellun käsityksen mukaan lapsi on ilmeisessä hädässä tai välittömässä vaarassa. Käytännössä kynnys siihen, että hätäkeskuslaitos saisi tietoja on muodostunut korkeaksi. Myös eduskunnan oikeusasiamies on todennut tämän (EOAK/4983/2023). Hätäkeskuslaitos ei myöskään ole oikea viranomainen arvioimaan perusteita tietojen saamiselle vaan parhaiten lapsen tilanteen tuntee asianomainen sosiaalihuollon viranomainen eli sijoittajahyvinvointialue. Lastensuojelun sijaishuollossa olevia lapsia koskevat hätäilmoitukset ovat sosiaalihuollon viranomaisen tehtäviä. Sosiaalihuollon viranomaisen tulee hätäkeskuslain mukaisesti antaa toimialaansa liittyvät tehtävien käsittelyä ja välittämistä ja muuta ilmoituksen tai tehtävän hoitamista koskevat ohjeet ja suunnitelmat Hätäkeskuslaitokselle tarvittaessa myös hatkassa olevia lapsia koskevien hätäilmoitusten käsittelyssä, välittämisessä ja muussa ilmoituksen tai tehtävän hoitamista koskevassa seikassa. Kuten esityksessä on todettu, tarkoituksena on, että STM antaisi asiassa tarkemmat toimialakohtaiset ohjeet. Ehdotetun sääntelyn tarkoitus sen perusoikeuksiin kajoavan luonteen vuoksi (PL 10 yksityiselämän ja henkilötietojen suoja) ei ole, että kaikista hatkassa olevista lapsista automaattisesti pyydettäisiin paikannustiedot vaan asiassa olisi tehtävä aina lapsikohtainen riskiarviointi, jonka perusteella jatkotoimista päätetään. Tälläkin hetkellä suurin osa luvattomasti poistuneista lapsista löytyy muilla keinoilla eikä paikannusta tarvita. Paikannuskynnyksen madaltaminen saattaisi jatkossa koskea esimerkiksi tilanteita, joissa lapsi on ollut pidempään poissa, eikä häntä muilla keinoilla ole löydetty ja sosiaaliviranomaisella on lapsen tuntevana tosiasiassa perusteltu käsitys siitä, että lapsi on vaarassa.

Kiinnipitäminen ja toimivaltuudet luvattomiin poissaoloihin liittyen (LsL 68 §, 68 a §, 69 a-e §)

Esityksessä ehdotetaan nykyisen kiinnipitämistä koskevan säännöksen muuttamista säännöksen otsikkoa myöden. Säännös koskisi kiinnipitämistä lastensuojelulaitoksessa. Nykyisestä säännöksestä poistettaisiin maininta toimenpiteen hoidollisuudesta ja huollollisuudesta, koska rajoitustoimena kiinnipidon ei tulisi katsoa olevan hoidollista tai huollollista vaan sen tarkoituksena on rauhoittaa lapsi ja estää vakavamman vahingon sattuminen. Ehdotetussa säännöksessä todettaisiin selvyyden vuoksi jo voimassa oleva tulkinta siitä, että kiinnipitäminen on voimakeinon kohdistamista lapseen. Kiinnipitäminen on voimakeinojen käyttämistä, jonka sallittavuuden rajana on rikoslain 4 luvun 6 §:n 2 momentissa säädetty tarpeellisuus- ja puolustettavuusvaatimus. Nykyiseen tapaan kiinnipitäminen voisi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen.

Jatkossa säännöksessä ilmaistaisiin myös, että kiinnipitämiseen sisältyvän voimankäytön tulee olla aina puolustettavaa lapsen ikä ja käyttäytyminen sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Sen olisi oltava myös kokonaisuutena arvioiden välttämätöntä, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Edelleen todettaisiin, että kiinnipitäminen olisi

toteutettava lapselle turvallisella, hänen ikänsä, sukupuolensa, kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa sekä yksilöllinen tilanteensa huomioivalla tavalla. Kiinnipitäminen olisi lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kiinnipitämiseen turvautuneen henkilön olisi myös annettava laitoksen johtajalle kiinnipitämisestä aina kirjallinen selvitys ja laitoksen johtajan puolestaan olisi annettava välittömästi laitoksessa tapahtuneesta kiinnipitämisestä selvitys 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Jos kiinnipitämiseen joudutaan turvautumaan toistuvasti, olisi sosiaalityöntekijän arvioitava osana yhdessä lapsen ja sijaishuoltopaikan sekä mahdollisuuksien mukaan huoltajan ja vanhempien kanssa, millä tavoin kiinnipitämiset olisivat vältettävissä lapsen edun huomioivalla tavalla. Myös lapsen terveydentila olisi tutkittava kiinnipitämisen jälkeen, jos kiinnipitämisestä aiheutuu lapselle vammoja tai fyysisiä jälkiä tai jos lapsi sitä pyytää. Lapsen kiinnipitämisessä ei saisi käyttää voimankäyttövälineitä, tämä todettaisiin säännöksessä nimenomaisesti. Lisäksi säännöksessä olisi informatiivinen viittaus rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momenttiin ja 7 §:ään, joissa säädetään voimakeinojen liioittelusta.

Esityksessä mahdollistettaisiin uudella säännöksellä lapsesta kiinni pitäminen myös luvattoman poistumisen estämiseksi. Säännös olisi voimassa lastensuojelulaitoksessa ja sen piha-alueella. Edellytyksenä kiinnipitämiselle olisi, että lapsi poistumisellaan saattaisi itsensä tai toisen henkilön alttiiksi terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalle vaaralle. Käytännössä lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä olisi oikeus jo laitosalueella pitää lapsesta kiinni luvattoman poistumisen estämiseksi.

Lastensuojelulaissa säädettäisiin jatkossa lapsen kiinniotosta ja kiinniotetun lapsen kuljettamisesta luvattomiin poissaoloihin liittyen. Lapsen kiinniotto-oikeus ja kiinniotetun lapsen kuljettaminen olisi toimivaltaisella sosiaalihuollon viranhaltijalla ja lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä. Sääntelyssä on otettu huomioon eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (EOAK/4983/2023), jossa muun ohella todettiin ongelmalliseksi se, että lastensuojelulaissa ei ole sääntelyä huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta eikä täytäntöönpanoon liittyvistä toimivaltuuksista. Luvattomiin poissaolotilanteisiin ja poliisin virka-apuun liittyen ongelmallista on se, ettei lastensuojelulaissa ole säännöksiä lastensuojelutoimijoiden toimivallasta ottaa lapsi kiinni. Myöskään poliisilaissa ei ole säännöstä kiinniotto-oikeudesta. Poliisin osalta tilanne on eri, jos käsillä on poliisin perustehtävä.

Laitosalueen ulkopuolella laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä ja sosiaalihuollon toimivaltaisella viranhaltijalla olisi jatkossa lapsen kiinniottamiseksi oikeus pitää lapsesta kiinni, jotta lapsi voidaan siirtää kuljetukseen käytettävään kulkuvälineeseen. Kiinnioton turvallisuuden varmistamiseksi lapselle voitaisiin tehdä henkilöntarkastus ja häneltä voitaisiin ottaa pois ne aineet ja esineet, jotka muutoinkin lapselta olisi jatkossa otettava pois. Jotta lapsen turvallinen kuljettaminen takaisin laitokseen voitaisiin varmistaa, samat toimivaltuudet olisivat käytössä myös lapsen kuljettamisessa. Toimivaltuuksien yhteydessä sallittaisiin välttämätön voimankäyttö, mutta toimien olisi aina oltava puolustettavia lapsen ikä ja käyttäytyminen sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Ehdotettu sääntely koskisi myös perhekodista luvatta poissa olevia lapsia, mutta toimivaltuudet olisivat vain sosiaalihuollon toimivaltaisella viranhaltijalla.

Voimakeinojen käyttö mahdollistettaisiin lailla myös yksityisen lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilöstölle. Jo tällä hetkellä lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilöstölle on annettu julkisen vallan käyttöön liittyviä tehtäviä. Tätä on perusteltu pitkälti lastensuojelun erityispiirteillä (PeVL 5/2006 vp). Nyt yksityiselle toimijalle annettaisiin toimivaltuus

voimankäyttöön, jota perustuslain esitöissä on pidetty esimerkkinä merkittävän julkisen vallan käytöstä. Toisaalta nykyistä kiinnipitosääntelyä ei ole katsottu perustuslain 124 §:n säännöksen kannalta ongelmalliseksi. Perinteisesti oikeus voimakeinojen käyttöön on lailla mahdollistettu turvallisuusalan ammattilaisille, joilla on voimankäyttöön liittyvä koulutus. Perusopetuslaissa (36 b ja 36 d §) on tietyissä rajatuissa tilanteissa annettu kuitenkin myös opettajalle ja rehtorille oikeus voimakeinojen käyttöön. Sääntely on mahdollista koulun alueella toisin kuin nyt tämän esityksen puheena olevissa säännöksissä, joissa voimakeinojen käyttö mahdollistettaisiin lastensuojelulaitoksen ulkopuolella julkisissakin tiloissa. Ehdotettuun sääntelyyn liittyy riskejä, joita esityksessä on kuvattu, mutta tästä huolimatta sääntelyä pidetään erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten suojelun kannalta välttämättöminä, jotta lapsi saataisiin mahdollisimman pian palautettua takaisin sijaishuoltopaikkaansa ja näin lapsen erityinen suojelu mahdollistuisi. Kiinnipitämisen tarkoitus on turvata lapsen perustuslain 7 §:n 1 momentin mukainen oikeus elämään, turvallisuuteen ja 19 §:n 1 momentin mukaiseen välttämättömään huolenpitoon. Lisäksi kiinnipidolla voidaan turvata toisten henkilöiden perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaista oikeutta koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, jos esimerkiksi lapsi tavoitteenaan jatkaa luvatonta poissaoloaan sijaishuoltopaikasta kohdistaa väkivaltaa toisiin henkilöihin, jotka pyrkivät estämään lapsen poistumista tilanteesta. Kiinnipito voi olla välttämätön keino lapsen luvattoman poistumisen ja sen jatkamisen estämiseksi ja lapsen sijaishuoltopaikkaan palauttamisen turvaamiseksi.

Edellä esitellyissä tilanteissa korostuu sosiaalihuollon toimivaltaisten viranhaltijoiden ja lastensuojelulaitosten henkilökunnan ammattitaito ja osaaminen. Heidän on osattava ennakoida tilanteiden kehittymistä ja pystyä toimimaan niin, etteivät tilanteet eskaloidu tai, että ne saadaan hoidettua tilanteissa mukana olevien turvallisuus huomioiden. Poliisilta tulee pyytää virka-apua, jos tilanteet ovat sellaisia, että tarvitaan poliisin toimivaltuuksia. On myös tärkeä muistaa, että voimakeinojen käyttö on aina viimesijaista ja lastensuojelulain 61 a §:n säännökset rajoitusten käytön yleisistä edellytyksistä tulee aina täyttyä.

Esitetyn sääntelyn mukaan myös yksityisen laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä olisi oikeus päästä yksityisasuntoon, jos lapsi henkilön perustellun käsityksen mukaan on asunnossa ja lapsen terveys, kehitys tai turvallisuus on vakavasti vaarassa. Kynnys on asetettu korkealle, koska kysymys on kotirauhan piiriin kuuluvasta tilasta. Edelleen säädettäisiin, että tilaan pääsy olisi lapsen terveyden tai kehityksen suojelemiseksi taikka turvallisuuden vaarantumisen estämiseksi välttämätöntä. Pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Perustuslain 10 §:n 3 momentissa on kyse niin sanotusta kvalifioidusta lakivarauksesta, jonka tarkoituksena on määrittää tavallisen lain säätäjän rajoitusmahdollisuus mahdollisimman täsmällisesti ja tiukasti siten, ettei perustuslain tekstissä anneta avoimempaa valtuutta perusoikeuden rajoittamiseen kuin on välttämättä tarpeen (ks. PeVL 54/2014 vp, s. 2/II).

Ehdotettu säännös on välttämätön lapsen hengen ja terveyden suojelemiseksi sekä lapsen turvallisuuden vaarantumisen estämiseksi. Säännöksessä on todettu kenellä toimivaltuudet ovat ja millä edellytyksin toimivaltaa voi käyttää. Säännöksen soveltamisen helpottamiseksi siinä ei tehdä eroa kotirauhan piirissä olevan tilan ja muun olinpaikan välillä.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että esimerkiksi oikeus suorittaa tarkastus asunnossa on merkittävää julkisen vallan käyttöä, koska sillä puututaan perustuslailla turvattuun kotirauhan suojaan, ja siksi tällainen tarkastusoikeus voi olla vain viranomaisella. Valtuutta ei voida antaa yksityiselle tavallisella lailla (ks. PeVL 40/2002 vp, s. 3/II ja PeVL 46/2001 vp, s. 3/II). Tämä lähtökohta on myös sosiaalihuoltolain (710/1982) 41 §:ssä.

Perustuslakivaliokunta on kuitenkin katsonut, että muulle kuin viranomaiselle voidaan antaa merkittävän julkisen vallan käyttöön liittyvä tehtävä, jos tehtävä on luonteeltaan viranomaista avustava. Tällöin on huolehdittava, että yksityiselle ei anneta itsenäiseen harkintaan perustuvaa oikeutta tehdä tällaisia toimenpiteitä. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että viranomaistoimintaan nähden ulkopuolisen avun käyttäminen voi olla tarkoituksenmukaista tehtävien hoitamisen edellyttämän erityisosaamisen vuoksi (PeVL 46/2001 vp, s. 4). Kuitenkin esimerkiksi kotirauhan piiriin ulottuvia tarkastuksia saa yksinään tehdä vain viranomainen (PeVL 61/2010 vp, s. 4).

Valiokunta on pitänyt perustuslain 124 §:n kannalta myös mahdollisena, että myös muulla kuin viranomaisella on itsenäinen oikeus päästä sisälle ajoneuvoissa oleviin asumistiloihin, jotka kuuluvat kotirauhan eräänlaiselle reuna-alueelle (PeVL 43/2010 vp, s. 2, PeVL 40/2002 vp, s. 4/I, PeVL 16/2004 vp, s. 5/II).

Ehdotettavana olevassa sääntelyssä on kysymys sijaishuoltopaikasta luvattomasti poistuneen lapsen tilanteen edellyttämistä välttämättömistä ja kiireellisistä toimista lapsen kehityksen, terveyden ja turvallisuuden suojelemiseksi, joihin liittyvää toimivaltaa annettaisiin lapsen sijaishuoltopaikan henkilökunnalle. Näissä tilanteissa lastensuojelulaitoksen tehtävänä on turvata lapsen oikeutta välttämättömään huolenpitoon. Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö ei anna suoraan tukea ehdotettavalle sääntelylle. Ehdotettua sääntelyä pidetään kuitenkin välttämättömänä erityisen haavoittuvassa asemassa olevan lapsen suojelemiseksi, jotta jatkossa voitaisiin toimia tarvittaessa mahdollisimman nopeasti. Tällä hetkellä ongelmat liittyvät keskeisesti siihen, että sosiaalihuollon viranomaista ei saada välttämättä paikalle riittävän nopeasti ja vaikka saataisiinkin, ongelmia on ollut poliisin virka-avun saamisessa. Poliisi on joissakin tilanteissa edellyttänyt virka-avun antamiseksi ns. täyttä varmuutta etsittävän henkilön paikallaolosta. Myöskään poliisin hälyttäminen paikalle ei välttämättä takaa sitä, että lapsi voidaan lopulta tavoittaa. Lisäksi jos lapsen olinpaikka on yksityinen asunto, tulee poliisin noudattaa poliisilain toimivaltuussäännöksiä koskien pääsyä kotirauhan piiriin suojaamalle alueelle (esim. poliisilain 2 luvun 6 §). Edellä mainituista syistä lasta suojelevia toimenpiteitä ei ole mahdollista toteuttaa, vaikka lapsen olinpaikka olisi tiedossa, jos lapsen sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilöstöllä ei olisi toimivaltuuksia päästä lapsen luokse. Tilanne voi nopeasti muuttua niin, että lapsi ei ole enää tavoitettavissa ja löydettävissä eikä siten palautettavissa takaisin sijaishuoltopaikkaansa.

Esityksessä esitetään myös uutta säännöstä poliisin virka-avusta hatkatilanteissa. Jatkossa myös viranomaisen lukuun toimiva lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voisi pyytää poliisin virka-apua, mikä jouduttaisi osaltaan lapsen palautustilanteita. Ehdotetut uudet toimivaltuudet lastensuojelun toimijoille ja tarkka poliisin virka-apua koskeva sääntely selkiyttävät virka-aputilanteita sekä auttavat kohdentamaan lastensuojelun ja poliisin resurssit tarkoituksenmukaisella tavalla. Kaiken kaikkiaan ehdotukset tehostavat ja jouduttavat viranomaisten eli lastensuojelun, poliisin ja hätäkeskuksen yhteistyötä, mikä on ollut hallituksen tahtotilana hatkatilanteissa.

Erityisen huolenpidon jakso (LsL 60 a -c §, 72 §) *ja kuntouttava suljettu laitospalvelu* (LsL 49 a-e §, 71 §)

Esityksessä ehdotetaan voimassa olevan erityisen huolenpidon sääntelyn muuttamista sen luonteen selkiyttämiseksi ja havaittujen ongelmien korjaamiseksi. Kyseistä palvelua koskeva sisällöllinen sääntely esitetään siirrettäväksi sijaishuoltoa koskevaan lukuun, jotta palvelun sisällöllinen luonne selkiytyisi suhteessa palvelun aikana toimeenpantaviin rajoituksiin ja erityisiin

rajoituksiin. Perustuslakivaliokunta on aiemmin arvioinut erityisen huolenpidon sääntelyä (HE 225/2004 vp; PeVL 5/2006 vp) eikä todennut tuolloin sääntelyn olevan perustuslain nojalla ongelmallinen. Lapsi voitaisiin sijoittaa erityisen huolenpidon jaksolle, jos lapsen oma käyttäytyminen vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Tällainen käyttäytyminen voi tarkoittaa esimerkiksi vakavaa päihteidenkäyttöä. Erityisen huolenpidon kesto (30 + 60 vuorokautta) on todettu osan sijoitettavien lasten kohdalla riittämättömäksi tavoiteltujen muutosten aikaansaamiseksi. Jotta sijoitukselle asetettuja tavoitteita voitaisiin paremmin saavuttaa, erityisen huolenpidon jakson enimmäisaikaa pidennettäisiin nykyisestä maksimiajasta (90 vrk) 180 vuorokauteen. Erityinen huolenpito on nykykäytännössä suljetuinta sijaishuoltoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta ja muita perusoikeuksia rajoitetaan lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Erityisen huolenpidon jaksojen aikana lapsen liikkumista rajoitettaisiin erityisen huolenpidon jaksoa koskevalla päätöksellä jatkossakin niin, että lasta voitaisiin estää poistumasta laitoksen tiloista ilman lupaa tai valvontaa. Lapselle voitaisiin myös tehdä suunnitelmallisia henkilönkatsastuksia lapsen päihteettömyyden varmistamiseksi. Tämä olisi uutta aikaisempaan sääntelyyn. Tavoitteena on parantaa esimerkiksi päihdekierteessä olevan lapsen tarpeisiin vastaamista ja jakson vaikuttavuutta. Jaksojen aikana toteutettavista erityisistä rajoituksista säädettäisiin erikseen 11 luvussa sen 72 §:ssä. Erityisen huolenpidon jaksosta (enintään 90 vuorokautta) sekä mahdollisesta jatkosta (enintään 90 vuorokautta) on annettava valituskelpoiset päätökset. Ehdotetun sääntelyn taustalla on vahvoja lapsen omaan sekä muiden henkeen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä perusteita, jonka takia lapsen perusoikeuksia on välttämätöntä rajoittaa.

Esityksessä esitetään uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun perustamista. Palvelu kajoaisi perusoikeuksiin edellä kuvattua erityisen huolenpidon jaksoa tuntuvammin. Sitä toteutettaisiin lastensuojelun ympärivuorokautisena sijaishuoltona lastensuojelulaitoksessa, johon sijoitettujen lasten liikkumisvapautta ja yhteydenpitoa rajoitettaisiin kajoavammin ja pidempiaikaisemmin kuin muissa lastensuojelupalveluissa. Palvelu olisi viimesijainen ja sen sisältö vahvasti lasta kuntouttava. Lapselle tehtäisiin suunnitelmallisia henkilönkatsastuksia päihteettömyyden varmistamiseksi. Palveluun voitaisiin sijoittaa 12 vuotta täyttänyt lapsi, joka aiheuttaa vakavaa vaaraa omalle tai muiden turvallisuudelle käyttämällä väkivaltaa tai tekemällä muita rikollisia tekoja, jos palvelu arvioidaan välttämättömäksi alaikäisen suojelemiseksi omaa ja/tai muiden turvallisuutta vaarantavalta käyttäytymiseltä. Sijoitus tapahtuisi lastensuojelulaissa säädetyin perustein eikä se voisi olla rangaistus rikosseuraamusmerkityksessä. Alle 12-vuotias lapsi voitaisiin sijoittaa palveluun vain erityisistä syistä.

Lapsen sijoitus kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun kestäisi niin kauan, kun perusteet kyseiseen palveluun sijoittamiselle olisivat olemassa. Päätökset sijoituksen ajalle tehtävistä rajoituksista tehtäisiin erikseen ja olisivat voimassa enintään vuoden. Palvelun luonteesta johtuen lapsen kuntoutumista ja sijoituksen edellytyksiä olisi seurattava tiiviisti, 4 kuukauden välein. Jos perusteita sijoitukselle ei enää olisi, sijoitus ja sen aikaiset rajoitukset tulisi lopettaa. Palvelun luonteesta johtuen hyvinvointialue ei voisi tuottaa palvelua ostopalveluna. Jos hyvinvointialue haluaa tuottaa palvelua, sen tulee tuottaa sitä itse. Palvelun tuottamisvelvoite säädettäisiin Valtion lastensuojelulaitokselle, joka ei myöskään voisi tuottaa palvelua ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta.

Valtion lastensuojelulaitos ja sen yhteydessä toimiva koulu, vankilan perheosastopalvelu

Esityksessä ehdotetaan annettavaksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta kouluista. Uusi laki selkiyttäisi viraston asemaa itsenäisenä virastona sekä selkiyttäisi sen ohjausta ja valvontaa sekä päätöksentekoon liittyvää toimivaltaa etenkin suhteessa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen. Uusi laki ja samassa yhteydessä tehtäväksi ehdotetut muutokset sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annettuun lakiin selkiyttäisivät viraston asemaa lastensuojelun sijaishuollon palveluntuottajana. Esityksessä myös velvoitettaisiin Valtion lastensuojelulaitos tuottamaan uutta kuntouttavaa suljettua laitospalvelua. Terveyden ja hyvinvoinnin alaisten lastensuojeluyksiköiden vuoden 2026 toiminnan ja talouden suunnittelua on jo tehty huomioiden ehdotettu uusi sääntely.

Virasto vastaisi edelleen vankilan perheosastopalvelun tuottamisesta ja tämä palvelu olisi mahdollista tuottaa ostopalveluna kuten tälläkin hetkellä. Laissa kuitenkin säädettäisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin siitä, miten ja millä edellytyksin palvelu voitaisiin jatkossa tuottaa ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta. Perheosaston palvelussa on kysymys julkisesta hallintotehtävästä ja sen hoitamisesta. Hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevat sosiaali- ja terveyspalvelut on sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021; järjestämislaki) ylipäänsä katsottu olevan laajalti julkisia hallintotehtäviä, sillä niissä on kyse yksilön perusoikeuksien toteuttamisesta. Palvelussa ei arvioida olevan kysymys julkisen vallan käyttöön liittyvästä tehtävästä sillä päätökset tehdään viranomaisessa. Kysymys ei ole myöskään julkisen vallan käytöstä tosiasiallisena hallintotoimintana. Palvelussa ei ole kysymys järjestämislain 12 §:n 2 momentin tarkoittamasta yksilö- ja perhekohtaisesta sosiaalityöstä eikä säännöksen 3 momentissa tarkoitetusta palvelutarpeen arvioinnista, joita hyvinvointialueetkaan eivät saa hankkia yksityisiltä palveluntuottajilta. Vaikka perheosastopalvelua toteutetaan vankilaympäristössä, ei tehtävässä ole kysymys merkittävästä julkisen vallan käytöstä, jota ei lähtökohtaisesti voitaisi antaa kuin viranomaiselle. On myös huomioon otettava, että esimerkiksi lastensuojelun laitospalveluita tuotetaan laajasti yksityisten palveluntuottajien toimesta ja yksityisen toimijan tuottamassa palvelussa on mahdollista käyttää rajoitustoimivaltaa. Palvelutuotantoa ei siitä huolimatta ole katsottu merkittäväksi julkisen vallan käytöksi. Vankilan perheosaston osalta Rikosseuraamuslaitos (RISE) vastaa vankilan turvallisuudesta ja vankien rangaistuksen täytäntöönpanosta ja sen valvonnasta. Perheosastopalvelussa on kysymys lastensuojelupalvelusta, joka ei liity edellä mainittuihin tehtäviin eikä vankilan perheosaston henkilöstölle ole säädetty tähän liittyviä tehtäviä eikä toimivaltuuksia. Perustuslain 124 §:n mukaiset julkisen hallintotehtävän siirtoa koskevat edellytykset on otettu esityksessä huomioon sisällyttämällä sääntelyyn soveltuvin osin järjestämislain 3 luvun sääntelyä muun muassa yksityistä palvelutuottajaa koskevista vaatimuksista ja velvollisuuksista sekä rikosoikeudellisesta virkavastuusta, hallinnon yleislakien soveltamisesta ostopalvelutoimintaan sekä yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta ja valvonnasta. Valtion lastensuojelulaitos päättäisi julkisten hallintotehtävien antamisesta yksityisen palveluntuottajan hoidettavaksi lain nojalla ja tämä edellyttäisi Valtion lastensuojelulaitoksen tapauskohtaista harkintaa tehtävän siirron tarkoituksenmukaisuudesta sekä ehdotetun 9 §:n mukaisesti hankintapäätöksen perustelemista tältä kannalta. Palvelua ei ole mahdollista tuottaa edelleen alihankintana.